

גיליון מס' 94

- 1 ברכות נד ב, רמב"ם ברכות י ח, "וש"ע או"ח ריט א.
- 2 טור שם.
- 3 הגהות מימוניות שם; שו"ע שם.
- 4 רא"ש ברכות ט ג.
- 5 תולעים קז כב, רש"י ויקרא ז יב ד"ה אל על תודה, וזבחים ז א ד"ה לא דידיה.
- 6 באהל"י סימן ריט ד"ה יורדי הים, עיין עוד חו"ע עמוד שס- שסג שהביא לדעות החולקים ופסק לברך בכל חונוא, והוא הדין חושב בבית האסורים שלא היה כבול בכבלי ברזל, אף שכתבו בפסוק "אסירי עני וברזל", אולם עיין להגר"י בסדר ברכת הנהנין פרק יג סעיף ב, ובקצות השולחן בדי השולחן סימן סח סק"ד, בדין החבוש.
- 7 אורח משפט או"ח מה, אגרות משה או"ח ב נט.
- 8 וכמו שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בספר המספיק לעובדי ה' (הלכות ברכות עמ' רנג), שהנוסעים באניות, אף על פי שלא אירעה להם שום סכנה בדרך, ונסעו במישור, מכל מקום יברכו ברכת הגומל כשיגיעו לחוף מבטחים. וטעם הדבר, כיון שבכל נסייה ליש על סכנה קצת, ולכן תקנו רבותינו לכל יורדי הים לברך ברכה זו, ללא קשר למה שעבר להיום בהיותם נוסעים על הים. (חזון עובדיה עמוד שס).
- 9 ספר הליכות שלמה (עמ' רעז בדבר הלכה), אור לציון (ח"ב פי"ד אות מז), ובשו"ת בצל החכמה (ח"א טו כ).
- 10 חו"ע עמוד שסא.
- 11 חו"ע שם עמוד שסג בהערה, ומכל מקום מסתבר שגם לדעתו אינו מברך אא"כ נכנס לעומק הים שמצוי סכנת טביעה, אבל אם נכנס רק בקצה הים או מברך הגומל, ועיין הליכות עמוד תמה שכתב תמוה

מצב מסוכן, וכיון שאם יארע קלקול במטוס אין באפשרותו להינצל כמו ביבשה, הרי שיש כאן הצלה מן הסכנה, ויש לברך אחריה 'הגומל'²⁴.

זמן הטיסה כדי לברך הגומל- לבני ספרד 72 דקות²⁵, ולבני אשכנז מרחק פרסה (כ-4 קילומטר) ויותר²⁶.

טיסה בתוך המדינה- יש להסתפק אם מברכים הגומל, שהרי לא תיגמל הגומל כשאדם בתוך מקום ישוב, אולם, יתכן ומטוס יתנו שונה שהרי אם יארע דבר תקלה לא ניתן להצילו אף שהוא מעל ישוב בני אדם, ולכן ראוי באופן זה לצאת ידי חובת הברכה מאחר²⁷.

כדור פורח- הנוסע בכדור פורח לבני ספרד 72 דקות, ולבני אשכנז גם בפחות מזה כל שהתרחק למרחק 4 קילומטר ויותר, צריך לברך הגומל כדין מטוס²⁸.

הנוסעים לנפוש האם יברכו הגומל בהגיעם למחוז חפצם, או רק בחזרתם לביתם?

הנוסעים ממקום למקום וחונים לזמן קצר (חניית ביניים), ולאחר מכן ממשיכים בנסיעתם אף אם שהו במקום חנייתם מספר ימים, אינם מברכים הגומל, כיון שעדיין לא הגיעו למחוז חפצם²⁹. אך בהגיעם למחוז חפצם, יברכו הגומל אפילו אם ברצונם לשהות בו לזמן קצר³⁰. ויש אומרים שאינו מברך במקום היעד אלא אם כן שהו שם שלוש ימים³¹. ובחזרתם לביתם לכו"ע יברך הגומל שוב.

נהגים שפרנסתם מנסיעות מעיר לעיר, כגון: נהגי מוניות או אוטובוסים, ובכל יום נוסעים כמה פעמים הלך וחזר מעיר לעיר - יברכו הגומל ביום שבת בלברכ³².

מה פירוש המילים 'הגומל לחייבים טובות'?

אמרו בגמרא, מה מברך, "ברוך אתה ה' אלו-הינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב". וכתב מרן בבית יוסף שפירוש הברכה כך הוא: הגומל לחייבים טובות, כלומר, אף לאותם שהם חייבים, דהיינו שהם רשעים, (שכן תרגום רשע בארמית הוא חייב³³), עם כל זה, ה' ברחמיו גומל להם טובות, וגם אני כאחד מהם, שאף על פי שאני הגון - גמלני ה' כל טוב (וראה בהערה השנונה בזה)³⁴.

באיזה מעמד רצוי לברך 'ברכת הגומל'?

ברכת הגומל מברכים אותה בפני עשרה אנשים, שנאמר בסוף המזמור של הוהדאה: וירממוהו בקהל עם³⁵. ואין 'קהל' פחות מעשרה. וטוב ששנים מהשומעים יהיו חכמים, שנאמר: ובמושב זקנים יתללוהו, ואין זקן אלא מי שקנה חכמה, ומיעוט זקנים שניים. שני החכמים כלולים במניין העשרה ואין צורך בשנים עשר. ומכל

מקום אם לא היו שם חכמים, לא ימנע מלברך³⁶. ובעל הנס מצטרף לעשרה³⁷, אך אינו מצטרף למנין שני החכמים אף אם הוא עצמו ת"ח, כיון שצריך להודות בפני שני חכמים³⁸.

למה נהגו לברך ברכה זו בשעת קריאת התורה?

נהגו לברך ברכה זו בבית הכנסת אחר קריאת התורה, מפני שיש בזמן זה עשרה, וביניהם ודאי ימצאו כמה חכמים כאמור לעיל שיש מעלה לאומרה בפני עשרה ושני חכמים³⁹. ויש שפירשו שכיון שברך בתורה, הרי הוא מעומד ויש עניין לברך ברכה זו בעמידה⁴⁰. ויש שביארו שבזמן ההודיה לה' ראוי לעשות מצווה⁴¹. או שהעלייה לתורה היא במקום הקרבת קרבן⁴².

ויש לו דין קדימה לעליה לתורה על פני אחרים כיון שנהגו לברך בשעת קריאת התורה, אלא שאינו דוחה שום חיוב, כיון שמן הדין יכול לברך בפני עשרה אף בלא לעלות לתורה⁴³, ולכן כשאי אפשר לעלותו לתורה יברך על הבימה מיד לאחר קריאת התורה⁴⁴.

מי שלא ברך ברכת הגומל, עד מתי יכול לברך ברכה זו?

מי שהתחייב לברך ברכת הגומל באופנים שהתבארו לעיל, אם שכח לברך מיד, נחלקו הפוסקים עד מתי יכול לברך ברכה זו, יש אומרים שזמנה עד שלשה ימים, שעד שלשה ימים קרוי שבא מן הדרך⁴⁵. ויש אומרים שזמנה עד חמשה ימים⁴⁶. וי"א עד שלושים יום⁴⁷. ויש אומרים שיש לו תשלומים לברך כל זמן שירצה. לכן לכתחילה ראוי ונכון שלא לאחר את הברכה יותר משלשה ימים⁴⁸, ואפילו אם יצטרך שבביל כך לברך שלא בפני ספר תורה כפי המנהג, לא יאחר⁴⁹, אך בדיעבד יברך אפילו לאחר זמן מרובה⁵⁰.

האם אפשר לברך ברכת הגומל בלילה?

יש שכתבו שאין לברך ברכה זו בלילה משום שברכה זו באה במקום קרבן תודה, שניתן להקריבה ביום בלבד⁵¹, אולם הרבה פוסקים דחו סברא זו, שאין ברכת הגומל במקום זבח, אלא ברכת הודאה בלבד, וכשם שמותר לברך ברכה זו בשבת ויום טוב, אף שאין מתפללים תפילת נדבה בשבת, מטעם שאין מקריבים נדבה בשבת. מכל מקום כתבו שאין ראוי לשנות מנהג ישראל שנהגו לברך ביום אחר קריאת התורה.

נשים שאינן עולות לתורה, אין כאן שינוי מנהג ויכולות לכתחילה לברך הגומל בלילה⁵².

אם נשים חייבות בברכת הגומל, וכיצד ינהגו?

יש שכתבו שנהגו נשים שלא לברך 'ברכת הגומל', כיון שאין ראוי להן לברך בפני עשרה, שכל כבודה בת מלך

43 באה"ל סימן קלו ס"א ד"ה בשבת.

44 אגרות משה ח"ה סימן ד.

45 בית יוסף שם, בשם אחרות חיים, שכתב בשם הרמב"ן. ראה עירובין סה א.

46 בית יוסף שם, בשם הרשב"א, שכתב בשם רבנו יונה.

47 ר"ה הובא במשנ"ב ס"ק ח.

48 שו"ע שם.

49 מגן אברהם שם סק"ו. משנ"ב ס"ק כ.

50 שו"ע שם, חזו"ע עמוד שנו, ולא אומרים בזה ספק ברכות להקל, כיון שכן הוא המנהג.

51 בא"ח פרישת עקב סעיף ג, כה"ח ס"ק יד, בשם אחרות חיים נא, הנה שלום סימן ריש סק"א.

52 חת"ס עצמו כתב שאין ברכת הגומל במקום זבח אלא שאין לשנות מנהג ישראל לברך ביום אחר קריאת התורה, וכן כתבו הציץ אליעזר חלק יג סימן יז, שו"ת מהר"ם שיק האו"ח סימן פה, פתח הדביר סימן ריש ס"ק י, חזו"ע עמוד שמו-שמו, ועיין שם שהביא כמה פוסקים שכן המנהג ביולדת שמברכת בליל הברית יצחק שהוא בלילה שקודם המילה.

53 מגן אברהם ריש, בפתיחה: ערוך השלחן שם ו; משנה ברורה שם סק"ג; שערי אפרים ד נז.

54 מנחת כהן שם ס"ג. ובשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סי' יד) כתב על דברי המ"ב שאין ענין במנין של נשים, ודיה אם תברך בפני אדם אחד, איש או אשה, ולכתחילה, אם היא נשואה, תברך בפני בעלה, ע"ש. וכ"כ בספר הליכות ביתה (ס' יג הע' יג) בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמה שצריכים כאן עשרה ליפנין מלשון הכתוב 'בקהל עם' ונשים אינן נחשבות קהל ולכן אין ענין במנין של נשים, ע"ש.

55 ומכל מקום, נהגו הנשים לברך אחרי לידתן ברכת הגומל. הגרש"ז אויערבאך, הובא בגמשת אברהם מהדורה שניה או"ח ריש סק"ג. וכן לא נהגו שבעלה יברך בעבורה (הליכות שלמה תפילה כג ד). מאידך בבית השניפלער לא נהגו נשים לברך אף על לידה. אחרות רבינו. ועיין בשו"ת אור"ח סימן קיג).

56 כה"ח ס' ריש ס"ק ג, והבא"ח פרישת עקב שם ס"ג, חזו"ע ברכות עמוד שמו. שו"ת אור לציון ח"ב פמ"ז ס"ח.

57 שו"ת מהר"ם מינץ (סימן יד). מג"א ריש סימן ריש, וכן פסק המשנ"ב סק"ג.

58 חת"ס בספר הזכרון עמוד כה, הליכות שלמה פכ"ג דבר ההלכה אות ח.

59 מאירי (ר"ה כט ע"א) שברכת התפילה וברכות שבח והודאה כולן הודאה וריצוי ומתוך כך אע"פ שהן חובה אין אדם מוציא את חברו בהם, פמ"ג סימן רכה א"א סק"א, ט"ז סימן תפד סק"ג, חזו"ע עמוד שנה בשם הרבה פוסקים.

60 כתב סופר האו"ח סימן כז, דף כז רע"א, שקשה לומר שברכת הגומל אינה בערבות, שהרי הוא שייך במצווה כמותו כשיבאו ליד כך, שהרי בידו לירד לים או ללכת למדבר, שאז מחוייב לברך הגומל.

61 שו"ע סימן ריש סק"ט, חזו"ע עמוד ששט.

62 משנ"ב שם ס"ק לב שכן הכרעת האחרונים.

63 כתב סופר האו"ח סימן כז, דף כז רע"א, שקשה לומר שברכת הגומל אינה בערבות, שהרי הוא שייך במצווה כמותו כשיבאו ליד כך, שהרי בידו לירד לים או ללכת למדבר, שאז מחוייב לברך הגומל.

64 שו"ע סימן ריש סק"ט, חזו"ע עמוד ששט.

65 משנ"ב שם ס"ק לב שכן הכרעת האחרונים.

פנימה⁵³. ויש שכתבו שתברך בפני עשרה נשים ואיש אחד, או בפני בעלה⁵⁴. ויש שכתבו שהוא מנהג טעות, וגם נשים חייבות בברכת הגומל כמו האנשים, ומן הראוי שתברכנה הברכה מעזרת הנשים בנוכחות עשרה גברים שבבית הכנסת, או שתברך בפני עשרה גברים מחוץ משפחתה, או שתצא ידי חובה על ידי שתשמע הברכה ממי שחייב בברכת הגומל⁵⁵.

האם ילד קטן חייב בברכת הגומל?

נחלקו אחרונים אם הקטן מברך ברכה זו: יש שכתבו שאין חיוב לקטן לברך ברכה זו ואפילו משום מצוות חינוך, כיון שאינו בכלל ה"חייבים" הנזכרים בברכה, שהרי אינו בכלל עונשים ואינו קרוי רשע⁵⁶. ויש שכתבו שגם הקטן חייב בברכת הגומל שפירוש המילה "חייבים" הוא שחייבים למטיב על טובתו⁵⁷, ואף אם פירוש המילה חייבים הכוונה לרשעים, מטבע ברכה כך הוא, שכללו בתוך הודאה זו להודות לה' על כל הטובות שעושה ה' עם בראוי בין לראויים בין שאינם ראויים, ואינו מדבר על עצמו⁵⁸.

האם אפשר לצאת ידי חובה בברכת הגומל ממישהו אחר שעלה לתורה ומברך וברכה זו?

המברך ברכת הגומל עבור עצמו והתכוון להוציא את חברו, וחברו שומע את הברכה ונחתוה לצאת - יצא ידי חובתו⁵⁹ (אף כשכל אחד חייב הגומל על דבר אחר⁶⁰). וכן ראוי לנהוג שאחד יוציא את כולם משום "ברוך עם", ויש שכתבו שבאופן זה יברך בלשון רבים ואף השומעים יענו בלשון רבים⁶¹.

אך אדם שאינו מחוייב בברכה, או שכבר בירך עבור עצמו, אינו רשאי לברך כדי לפטור את חברו שאינו יודע לברך, כיון שמה שמבואר בגמרא (ר"ה כט ע"א) שכל הברכות אף על פי שיצא מוציא, היינו ברכות המצוות, אבל ברכות שבח והודאה צריך כל אחד לברך לעצמו⁶², ויש חולקים⁶³.

אדם שנעשה לו נס כגון שהיה מעורב בתאונת דרכים ויצא שלם ללא פגע האם מברך הגומל?

יש אומרים שארבעה אלו שצריכים להודות לאו דווקא הם, אלא הוא הדין לכל מי שנעשה לו נס אפילו בדרך הטבע או שעמד עליו אריה לטרופו, או נחש להכישו, וניצול ממנו, או שבא לו נגבים או שודדים וניצול מהם, או שהיה מעורב בתאונת דרכים ויצא שלם בלי פגע, וכיוצא בזה, כולם צריכים להודות ולברך הגומל על הצלתם, ויש חולקים שאין מברכים אלא ארבעה אלו דווקא, וטוב לצאת ידי חובה מאחר, או לברך הגומל בלא שם ומלכות⁶⁴, ויש שכתבו שהמנהג לברך בשם ומלכות⁶⁵.